

daad en gedachte

**ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD**

30ste JAARGANG, NUMMER 1, JANUARI 1994

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDRAGEN

Redactie en administratie:

Schouw 48-11

8232 BD Lelystad

Postgiro 30 76 95

HOE STAAT HET MET DE ZOGENAAMDE AKTUALITEIT VAN TROTSKY?

„Vergeet niet, dat wij (de bolsjewieken)
thans de heersende klasse zijn.”

LEO TROTSKY op 28 maart 1918
in een rede te Moskou.

I

Op het eind van de jaren '20 schreef de Roemeense revolutionair Adrien Zograffi, die zich Panaf Istratie noemde, een uit drie delen bestaande kritische studie over de maatschappelijke en politieke ontwikkelingen in Rusland sedert de revolutie van 1917. In het tweede deel besteedde hij uitvoerig aandacht aan de interne partijstrijd en aan het konflikt tussen Stalin en Trotsky. Hij vermeldde dat laatstgenoemde tijdens het gevecht om de macht een grote populariteit bezat en dat hij zich ook na zijn verbanning naar Alma-Ata dicht bij de Chinese grens, de enige van alle bolsjewistische voormannen was die als een figuur van betekenis werd beschouwd. Hij was en werd, aldus Istrati, het middelpunt van een legende.

Legenden hebben, naar men weet, een lang leven. Zo'n halve eeuw nadat de in 1929 uit Rusland verbannen Trotsky op last van Stalin in Mexico werd vermoord staat hij bij sommigen nog volop in de belangstelling. In maart 1990 werd er in Wuppertal een druk bezocht internationaal kongres gehouden dat aan „de politieke en theoretische betekenis van Trotsky” was gewijd. In september 1990 bevatte het vier maal per jaar verschijnende tijdschrift „De Internationale” een uitvoerige bijdrage van de Belgische trotskist Ernest Mandel. Deze trachtte aan te tonen dat een aantal opvattingen van Trotsky nog altijd aktualiteit geniet. In de sindsdien verstreken jaren schijnt er, om wat voor reden dan ook, een grote vraag naar Trotsky's geschriften te zijn ontstaan.

Het spreekt vanzelf dat het voor ieder die zich interesseert voor de geschiedenis van de Russische revolutie van belang is om te weten wat voor rol Trotsky daarin heeft gespeeld. Het is, anders dan de stalinistische versie van de partijhistorie wil doen geloven, een belangrijke rol geweest, een van *historische* betekenis. Van een *aktuele* betekenis van

Trotsky's opvattingen — voor de strijd van de arbeidersklasse tegen het kapitaal wel te verstaan — kan echter geen sprake zijn omdat de strijd waarbij hij als deelnemer betrokken was, een a n d e r e was dan deze.

In Rusland voltrok zich in 1917 en de daaropvolgende jaren geen proletarische maar een burgerlijke revolutie, de omwenteling die, gelet op de maatschappelijke verhoudingen, aan de orde was. Lenin verklaarde ooit van de, toen nog komende, Russische revolutie, dat zij een bijzonder karakter had, dat zij namelijk, gezien de zwakte van de Russische bourgeoisie, door de arbeiders en boeren moest worden doorgevoerd. „Deze bijzonderheid”, schreef hij, „doet niets af aan haar burgerlijk karakter” ¹⁾.

Sinds oktober 1917 hebben Lenin, Trotsky en alle overige bolsjewieken van het burgerlijk karakter der Russische omwenteling niet meer gerept. Ze spraken slechts van „de zegevierende *proletarische* oktoberrevolutie” die de weg zou hebben vrijgemaakt voor „de opbouw van het socialisme”. Maar vanzelfsprekend deed ook deze bijzonderheid, dit woordgebruik, aan het werkelijk karakter van de gebeurtenissen niets af. Wat zij „opbouw van het socialisme” noemden was in werkelijkheid — gevolg van de maatschappelijke verhoudingen — de vestiging van het s t a a t s k a p i t a l i s m e . Naar die vorm van kapitalisme werd de weg gebaad door de bolsjewieken, die in Rusland een soortgelijke rol vervullen wilden als eens in Frankrijk de Jacobijnen ²⁾, die daar de weg naar de burgerlijke maatschappij baanden. Wat zou de aktualiteit van een Russische Jacobijn als Trotsky kunnen zijn voor de klassenstrijd van de arbeiders in West-Europa, Noord-Amerika en andere moderne industriestaten waar de taak van de Jacobijnen al lang vervuld is en hun rol is uitgespeeld of nimmer van enige betekenis is geweest? Om het antwoord op die vraag te vinden behoeven wij slechts te kijken naar wat de bolsjewiek Trotsky heeft verkondigd, zowel in de jaren dat hij ten nauwste bij de zogenaamde „socialistische” opbouw was betrokken als daarna.

2

In november 1922 hield Trotsky op het vierde wereldkongres van de „Kommunistische” Internationale een rede waarin hij o.a. nader inging op de betekenis van de „Nieuwe Economische Politiek” (de N.E.P.). Hij had het daarin over „de ontwikkeling van de in ontstaan verkerende socialistische economie met behulp van kapitalistische (!) middelen”. Hij sprak daarin voorts over de Russische industrie die, naar hij zei, geleid werd „volgens de methoden van de kapitalistische markt en de kapitalistische calculatie” ³⁾.

In 1926 verscheen van zijn hand een klein boekje waarin hij uiteen trachtte te zetten in hoeverre de N.E.P. had bijgedragen tot de verwerkelijking van het socialisme in Rusland ⁴⁾. Hij vertelde met zekere trots, dat de onder staatsleiding staande, in trusts samengevatte, door de staatscommissie (Gosplan) gecontroleerde grootindustrie en staatshandel, die volgens de kapitalistische gezichtspunten van de N.E.P. op basis van de rentabiliteit met de private sektor konkurreeerden, zich ten opzichte van die private sektor hadden versterkt.

„Zonder groei van de produktieve krachten kan er van socialisme geen sprake zijn”, schreef hij. „Vanwege het niveau van onze economie en onze kultuur kunnen de produktieve krachten alleen maar ontwikkeld worden door in ons economisch systeem de persoonlijke belangen van de producenten te laten meewegen. Bij de industrie-arbeiders gebeurt dat door het loon afhankelijk te maken van de arbeidsproduktiviteit; bij de boeren speelt het persoonlijk belang al mee doordat zij met private eigendom en voor de markt werken” („Kapitalisme onder socialisme”, blz. 9).

In genoemd boekje betoogt Trotsky dat de „socialistische opbouw” tot stand moet worden gebracht via de concurrentie van de staatsbedrijven met de private bedrijven en met

de wereldmarkt. Als middelen om te kunnen concurreren noemt hij: protektie en verlaging van de produktiekosten met behulp van kapitalistische methoden zoals rationalisering, standaardisering, verhoging van de produktiviteit bij gelijkblijvend loon, loonsverlaging en verlenging van de arbeidstijd. Trotsky blijft hardnekkig van „socialistische opbouw” spreken omdat, zegt hij, „alle overvloedige uitgaven voor parasiterende klassen wegvallen”. Dat is een slecht gekozen argument aangezien dit in zoverre met socialisme niets te maken heeft, dat het in meer of mindere mate aan ieder jong kapitalisme eigen is.

Wat vooral opvalt aan het boekje van Trotsky waaruit wij zojuist een en ander hebben geciteerd is het feit, dat hij het reilen en zeilen van de ekonomie in het toenmalige bolsjewistische Rusland op eendere wijze beschreef en waardeerde als gedaan wordt door een willekeurig bureau voor de statistiek in een willekeurig kapitalistisch land.

Cijfers spelen een grote en belangrijke rol bij Trotsky's uiteenzettingen. Het gaat om cijfers die bijvoorbeeld moeten aantonen dat de produktie bijna weer hetzelfde peil heeft bereikt als dat van het jaar 1913. Of om cijfers die laten zien, dat de grote industrie in 1925 driemaal meer produceert dan vier jaar terug. Enzovoort. Door de staatscommissie samengestelde tabellen waarop Trotsky's mededelingen berusten zijn als aanhangsel bij zijn tekst gevoegd. Maar wordt de vraag die het boekje als titel heeft gekregen, de vraag „kapitalisme of socialisme?” daarmee beantwoord?

Om een juist antwoord op deze vraag te krijgen moet volgens Trotsky zelf onderzocht worden „in wat voor maatschappelijke vormen de ontwikkeling van de produktieve krachten zich voltrekt.” Het resultaat van zulk een onderzoek is, schrijft hij, neergelegd in de tabellen. Naar zijn mening geven zij „niet alleen een helder en duidelijk, maar ook een volstrekt gunstig antwoord”. Met andere woorden: uit de tabellen zou blijken dat, zo er in Rusland nog geen socialisme zou wezen, Rusland in elk gevaal daarheen op weg zou zijn. Maar wat er ook allemaal uit de tabellen blijkt, dat niet. Bij de vraag „kapitalisme of socialisme” draait het er niet om hoe veel er geproduceerd wordt, maar om de vraag hoe, op welke basis. Dat het kapitalisme op loonarbeid gebaseerd is en dat er waar loonarbeid bestaat van kapitalisme en meerwaardeproduktie sprake is, daarvoor toonde Trotsky halverwege de jaren '20 weinig begrip. Daarin is tot het eind van zijn leven weinig of geen verandering gekomen. Op zijn kennelijk gebrek aan inzicht in de wijze waarop de arbeidersklasse wordt uitgebuit kan zijn zogenaamde „aktualiteit” derhalve niet berusten.

3

In het artikel dat Ernest Mandel in september 1990 in het tijdschrift „De Internationale” publiceerde beweert hij dat Trotsky „als eerste in de sovjet de meest vergaande vorm van zelforganisatie van de (arbeiders) klasse en de vorm van toekomstige arbeidersmacht zag”. Het is één van de vele legenden die inmiddels rond Trotsky zijn ontstaan, een legende die niet klopt met de werkelijkheid.

Wat de werkelijkheid gecompliceerd maakt is de omstandigheid dat de sovjet die in 1905 in Petersburg werd gevormd en de sovjets welke in 1917 in Rusland ontstonden, in tegenstelling tot de fabriekscomité's moeilijke echte arbeidersraden, derhalve moeilijk als échte vormen van klasse-organisatie kunnen worden beschouwd. Ze bestonden, in elk geval grotendeels, uit de vertegenwoordigers van diverse revolutionaire partijen en niet uit arbeiders die door hun klassegenoten waren aangewezen en door hun mede-arbeiders konden worden afgezet en teruggeroepen. Dit punt, dat door sommigen nog altijd wordt betwist, kunnen we echter laten rusten. Het is ons, althans hier, niet te doen om de vraag wat of de sovjets in feite waren. Wat ons hier interesseert is de vraag wat Trotsky

— zeker in 1917 en latere jaren — wilde, dat ze in elk geval **n i e t** waren.

Trotsky, die wij zopas niet zonder reden een Jacobijn hebben genoemd, zag misschien niet in zijn jeugd, maar wel aan de vooravond van de Russische revolutie, zo blijkt uit door hem geschreven teksten, dat voor de bolsjewistische partij een soortgelijke rol was weggelegd als tijdens de grote Franse revolutie was weggelegd voor de Jacobijnenclub. Met dit verschil dan dat toentertijd de Sansculotten de Jacobijnen nodig hadden, in 1917 omgekeerd de Russische Jacobijnen daarentegen de Petersburgse arbeiders nodig hadden om aan de macht te komen.

Hoe dit zij, Trotsky bleek in de zomer van 1917, dus nog eer er sprake was van de gebeurtenissen die als de ‚Oktoberrevolutie’ bekend staan, géén voorstander te zijn van een radenmacht, maar voorstander van de macht van de bolsjewistische partij. Hij constateerde vervolgens een klein half jaar na die oktoberrevolutie, op 21 april 1918, dat de (jacobijnse) bolsjewistische partij „de leidende partij in de sovjets” was. Dat kwam erop neer, dat de sovjets (wat zij ook ooit betekenden) organen van de partij geworden waren en dat er van macht van die sovjets geen sprake was; geen sprake meer was, zo men wil.

Tegen deze zich hoe langer hoe duidelijker aftekenende werkelijkheid protesteerde zoals bekend de „*Arbeiders-oppositie*”, waarvan Alexandra Kollontai, de latere Russische gezante in achtereenvolgens Oslo en Stockholm, een woordvoester was. Zij verweet de bolsjewisten dat deze bij het voeren van hun beleid niet de minste rekening hielden met de arbeiders. Zij kritiseerde „de gesel van de bureaucratie” veel scherper dan Trotsky het jaren daarna zou doen nadat hij een slachtoffer van de bureaucratie geworden was. Zij definieerde dat wat Lenin en Trotsky „de diktatuur van het proletariaat en de boeren” noemden als een diktatuur niet van maar **o v e r** het proletariaat.

Trotsky noemde — we spreken over de periode kort voor en kort na 1920 — niet de toenemende macht van de bolsjewistische partij en de toenemende macht van de partij-bureaucratie „een groot gevaar”, maar karakteriseerde met die woorden de scherpe kritiek van Alexandra Kollontai en de Arbeiders-Oppositie. Hoe groot dat gevaar wel was en voor wie en voor wat, werd voor ieder duidelijk in februari en maart 1921. Stakingen in Petrograd, sociale onrust in vele delen van Rusland en de opstand van Kronstadt bedreigden de macht en de positie van de bolsjewieken, die naar Trotsky’s eigen woorden, de **h e e r s e n d e k l a s s e** vormden ⁵⁾.

„Sovjets zonder communisten” (bedoeld werd: zonder bolsjewieken) was de leuze die in Kronstadt werd aangeheven. De bolsjewistische Jacobijn Trotsky kon zich sovjets zonder bolsjewieken in de verste verte zelfs niet voorstellen. Toentertijd nog tot de heersende klasse behorend, reageerde hij preciezo als men van een lid der heersende klasse, dat zijn machtspositie bedreigd zag, kon verwachten. Hij verklaarde dat hij de opstandelingen van Kronstadt „als fasanten” zou laten neerschieten. Hij trad op zoals de Franse generaal Galifet was opgetreden tegen de Parijse Commune en zoals hij eerder al was opgetreden tegen ieder die zich tegen de bolsjewistische macht verzette. Het was dit optreden op grond waarvan de „bloedhond” Noske verklaard heeft dat hij zich „de Duitse Trotsky” kon noemen. Wat Trotsky betreft, hij zou zich op zijn beurt op even goede gronden als „de Russische bloedhond Noske” hebben kunnen presenteren. Niemand, zo nemen we aan, zal aan dat feit een aktuele betekenis willen toekennen.

4

Indien Trotsky niet zelf nadrukkelijk de bolsjewieken de heersende klasse had genoemd, waartoe hij als bolsjewiek behoorde, dan zou men een en ander niettemin hebben kunnen afleiden uit zijn opvattingen, mits men zich natuurlijk niet zou hebben laten misleiden

door de steevaste bewering dat hij 'het socialisme' verdedigde.

In november 1922 sprak Trotsky over de Nieuwe Economische Politiek. Hij definieerde die als „een wat langzamer opbouw van de socialistische economie”, maar gaf in één adem toe dat men eventueel ook van „staatskapitalisme” zou kunnen spreken, een woord dat hij overigens liever niet gebruikte omdat het staatskapitalisme, naar hij beweerde, geen *werkelijk* kapitalisme zou zijn. Even later liet hij daarop volgen, dat „wanneer dit zogenaamde staatskapitalisme zich ontwikkelt er een *werkelijk* socialisme zou ontstaan”. Hij was daar des te zekerder van omdat hij van de Oostenrijkse sociaaldemokraat Otto Bauer had vernomen dat „het kapitalisme zich niet ontwikkelen kan onder de diktatuur van de bolsjewistische partij”⁶⁾.

Dat Trotsky met deze woorden, overigens onbedoeld, te kennen gaf dat was in Rusland gewoonlijk 'diktatuur van het proletariaat' genoemd werd in werkelijkheid de 'diktatuur van de partij' was laten wij hier voorlopig rusten. Hier gaat het er allereerst om hoe Trotsky zich de ontwikkeling van wat hij het 'zogenaamde staatskapitalisme' noemde voorstelde en hoe hij die ontwikkeling tot stand wilde brengen. Iets hiervan is in het voorafgaande reeds ter sprake gekomen, maar hij heeft zich daaromtrent nog veel duidelijker uitgelaten. Hij wilde namelijk de arbeiders aan dezelfde regels onderwerpen als de soldaten van het rode leger.

Op 21 april 1918 verklaarde hij dat er bij het werk „een vaste, ijzeren, discipline” zou gelden. Hij wenste „militarisering van de arbeid met dwang van staatswege” en „arbeidsplicht”. „De 'socialistische' staat heeft geen vakbonden nodig die voor betere arbeidsverhoudingen opkomen, maar vakbonden die tot taak hebben de arbeidersklasse voor bepaalde produktieprojecten te organiseren, op te voeden en te disciplineren . . . ” Eerder al had Trotsky ervoor gepleit dat er rechtbanken zouden komen waarvoor die arbeiders terecht moesten staan die „hun verplichtingen niet naar behoren waren nagekomen, niet zorgvuldig genoeg met het materiaal waren omgegaan of niet hard genoeg hadden gewerkt”⁷⁾.

Trotsky betoogde tevens dat de staat — door hem de 'arbeidersstaat' (!) genoemd — de mogelijkheid moest hebben de arbeiders, naar gelang van de behoeften van de ene werkplek naar de andere te dirigeren. Aan uitgerekend *d e z e* opvatting kan inderdaad een zekere aktualiteit niet worden ontzegd. Men treft ze tegenwoordig namelijk aan in . . . *ondernemerskringen* waar men warm loopt voor wat heden ten dage flexibiliteit van de arbeid heet. Toen Trotsky een dergelijke flexibiliteit noodzakelijk achtte, verkeerde Rusland in wat hij beschreef als „de periode van de oorspronkelijke 'socialistische' accumulatie”⁸⁾. Dat was een voortreffelijke beschrijving, afgezien dan natuurlijk van het woord 'socialistische'. Maar zoals we al opmerkten, daardoor moet men zich niet laten misleiden.

5

Ernest Mandel vraagt in zijn artikel in „De Internationale” aandacht voor Trotsky. Maar hij vraagt die vanzelfsprekend niet op grond van uitspraken van Trotsky uit 1917, 1918, 1923 of 1925 zoals wij hierboven hebben aangegeven, noch op soortgelijke uitspraken uit later tijd. Dat doet trouwens niemand die het over de zogenaamde aktualiteit van Trotsky heeft. Men vindt het, net als Mandel, belangrijk zich met Trotsky bezig te houden omdat deze zich op diverse tijdstippen en vooral in de laatste tien jaar van zijn leven verdiept heeft in een aantal kwesties van grote betekenis. Van betekenis voor wie? Niet zozeer of in het geheel niet voor de arbeiders, daarentegen wél voor hen die dag in dag uit de arbeiders vertellen wat of ze moeten doen, die de arbeiders willen 'leren' hoe zij de

klassenstrijd moeten voeren.

Waar het om gaat is in het algemeen de vraag naar de verhoudingen tussen partij en klasse, hoe die tot elkaar staan, meer in het bijzonder de vraag wat of wel de functie is van een zogenaamde voorhoedepartij bij de ‚zelforganisatie‘ van de arbeiders. Wij hebben niettemin uitvoerig stilgestaan bij Trotsky's kijk op kapitalisme en socialisme en wij hebben hem als de woordvoerder van de nieuwe in Rusland heersende klasse getoond, omdat wij al zijn desbetreffende standpunten het gevolg en de weerspiegeling achten van de in Rusland bestaande verhoudingen. Als gevolg van die zeer bijzondere verhoudingen, die volledig genegeerd worden door hen die over zijn aktualiteit praten, moest Trotsky zich ontwikkelen tot een Russische Jacobijn en tot aan het eind van zijn leven is hij Jacobijn gebleven.

Wij hebben hierboven al gekonstateerd, dat Trotsky zich tegen de radenmacht keerde, ook al was dan de zogenaamde radenmacht die in Rusland ontstond geen macht van échte arbeidersraden. Trotsky kon zich, zeiden wij, geen sovjets zonder bolsjewieken voorstellen, hij kon zich evenmin de proletarische revolutie zonder partij voorstellen. In zijn boek „Lessen van oktober” schreef hij:

„De proletarische revolutie onderscheidt zich hierdoor dat daarin het proletariaat niet alleen de drijvende kracht is, maar door zijn *voorhoede* ook de leidinggevende kracht. De rol die in de burgerlijke revolutie (. . .) de bourgeoisie (. . .) gespeeld heeft kan in de proletarische revolutie slechts vervuld worden door *de partij van het proletariaat*.”

Een dergelijke kijk op de proletarische revolutie is een typisch jacobijnse kijk, een zoals ook in het begin van de 19e eeuw door Auguste Blanqui verkondigd werd. Nauw verwant hiermee is de opvatting dat er „zonder revolutionaire theorie geen revolutionaire praktijk” kan zijn en dat de een of andere avantgarde die theorie moet ontwikkelen en door ‚opvoeding’ de arbeidersklasse tot een politieke organisatie van een bepaald type moet smeden.

Ooit heeft iemand als Otto Rühle er op gewezen, dat (en ook waarom) de proletarische revolutie „geen partijzaak” kon zijn. Ernest Mandel citeert in zijn artikel uit stellingen die te vinden zijn in het door Trotsky geredigeerde „Overgangsprogramma van de Vierde (trotskistische) Internationale”. Daarin staat het een en ander te lezen over „directe uitoefening van de macht door democratisch gekozen organen van arbeiderszelfbestuur en niet door de voorhoedepartij zelf” en over „een meerpartijstelsel” waarbij „de arbeid(st)ers en boeren vrij in de raden moeten kunnen kiezen wie ze willen”. Maar in dezelfde stellingen is sprake van „de leidende rol van de partij” en van „de opbouw van de arbeidersstaat”. De voor de hand liggende vraag is dan, wat voor betekenis woorden als ‚zelforganisatie’, ‚zelfbestuur’ enzovoort in werkelijk hebben.

Volgens Mandel zouden dit soort opvattingen van Trotsky berusten op ervaringen. In elk geval niet op de door de arbeiders telkens weer en in toenemende mate opgedane ervaring dat de traditionele organisaties (zoals partijen) niet hen vertegenwoordigen en niet hun belangen behartigen. Waar werkelijk van ‚zelforganisatie’ en zelfstandige arbeidersstrijd sprake is, daar vinden de strijdende arbeiders avantgardepartijen slechts schijnbaar aan hun zijde, in werkelijkheid tegenover zich en daar ervaren zij het optreden van avantgardegroepen als belemmerend voor hun aktie. Hun ondervinding komt overeen met die welke de arbeiders en matrozen van Kronstadt in 1921 hebben opgedaan.

Trotsky's woorden moet men in verband brengen met de maatschappelijke werkelijkheid waaraan ze zijn ontsproten. Dat is niet de werkelijkheid van nu, maar die van het

staatskapitalistische Rusland van na 1917. Dat is de burgerlijke omwenteling waarin — anders dan in West-Europa — de bourgeoisie geen leidende rol vervulde. Voor die maatschappelijke veranderingen die hier aan de orde zijn hebben zij geen aktuele betekenis.

- 1) De woorden van Lenin zijn te vinden in Bd. XI, deel I van de Russische uitgave van zijn Verzamelde Werken. Wij citeren uit een artikel van N. Isarow in het Duitse maandblad „Proletariër” van de K.A.P.D. nr 8/9 van september 1926. Dat de Russische revolutie een *burgelijk* karakter zou hebben verklaarde Lenin eveneens met nadruk in zijn in 1904 geschreven brochure „Tweeërlei taktiek van de sociaal-democratie in de democratische revolutie” waarvan een Nederlandse vertaling is te vinden in de in 1949 bij Pegasus uitgeverij verschenen „Keuze uit zijn werken”. Aldaar in deel I, blz. 340.
- 2) Men leze „Tweeërlei taktiek”, enz., aldaar op blz. 354.
- 3) Leo Trotsky, „Die neue ökonomische Politik Sowjetrusslands und die Weltrevolution”, Hamburg 1923. blz. 13.
- 4) Leo D. Trotsky, „Kapitalismus und Sozialismus — Eine Betrachtung der Sowjet-Wirtschaft und ihrer Entwicklungstendenzen”, Berlijn 1925.
- 5) Leo Trotsky, „Arbeit, Disziplin und Ordnung werden die sozialistische Sowjet-Republik Retten”, Berlijn 1919, blz. 16.
- 6) Leo Trotsky, „Die neue ökonomische Politik Sowjetrusslands und die Weltrevolution”, Hamburg 1923, blz. 17, 20 en 27.
- 7) Leo Trotsky, „Arbeit, Disziplin und Ordnung”, enz., blz. 17.
- 8) Leo Trotsky, „Die neue ökonomische Politik”, enz., blz. 22.

— 0 —

HEEL HET RADERWERK STOND STIL

Op donderdagmiddag 9 december j.l. hebben tachtig machinisten van de Nederlandse Spoorwegen een half uur lang op het Utrechtse station de sporen naar Rotterdam, Den Haag, Amersfoort en Amsterdam geblokkeerd en daarmee het treinverkeer in het gehele land ontregeld. Zij kwamen (spontaan) in aktie nadat het overleg dat die middag plaats vond tussen de vakbonden en de NS-direktie over de nieuwe dienstroosters was afgebroken. De aktievoerders lieten weer eens zien hoe kwetsbaar ondernemingen zijn die funktioneren dank zij moderne techniek.

Het ging ditmaal niet om loon, maar om de werkomstandigheden. De NS wilde de machinisten vaste diensten laten uitvoeren op vaste treinen in hun eigen regio. Dat levert flinke tijdsbesparingen op, daar de machinisten dan minder tijd kwijt zijn met reizen naar de plaats waar hun dienst aanvangt. De machinisten vinden dat daardoor het beroep in belangrijke mate aan aantrekkelijkheid verliest. Ze noemen dat „rondjes rijden om de kerk” en zien dat niet zitten.

Hun aktie heeft kritiek losgemaakt bij sommige prrsoneelsleden van de NS, die blij-

baar vinden dat *zij* kunnen en mogen beoordelen wat voor aktiemiddelen de machinisten mogen hanteren. „Als je aktie wilt voeren kun je beter bonbons en bloemen uitdelen dan het werk onderbreken” heeft een van deze wijsneuzerige betweters tegen een korrespondent van *De Volkskrant* gezegd. Utdelen aan wie? Aan de direktie soms? Aan het in de miljoenen lopende reizigerspubliek? Omdat de direktie daarvoor gevoelig zal zijn en dan opeens begrip zal tonen voor het plezier in het werk, waarvoor ze kennelijk totaal onverschillig is?

Een ander heeft gezegd dat de machinisten dit niet konden maken, omdat hun optreden slecht is voor de goodwill van de NS bij het publiek. Maar zo geredeneerd zou er nooit aktie van enige wezenlijke betekenis gevoerd kunnen worden, bij welk openbaar vervoersbedrijf ook. De druk op een direktie bestaat juist daarin dat hun klanten hinder ondervinden en zij dientengevolge nadeel heeft.

Een derde orakel verkondigde: „Iedereen moet zich iets aanpassen en niet meteen zeiken.” Hier sprak kennelijk iemand die géén machinist was, voor wie „iets aanpassen” zelfs na diverse aanpassingen in het jongste verleden niet zoveel betekende en voor wie het verdwijnen van zelfs het laatste beetje plezier in het werk de moeite niet waard was om er verzet van betekenis tegen aan te tekenen.

De bonden zouden in januari hun leden beraden over nadere stappen. Hoe de machinisten er over denken hebben zij laten zien. Wat of de bonden zullen doen moet worden afgewacht. Inmiddels is bekend geworden dat de machinisten en kondukteurs overwegen om bij wijze van protestaktie op zekere dag de passagiers zonder betaling te vervoeren. Bij een dergelijke vorm van aktie zouden wel de NS maar niet de reizigers schade lijden. Daarmee zou dan voorkomen zijn dat de protesterende machinisten het publiek tegen zich in het harnas ziuden jagen.

— 0 —

VERANTWOORDING VAN DE LEZERSBIJDAGEN DIE WIJ IN 1993 HEBBEN ONTVANGEN

M.v.B. te L. f 25,-; C.B. te A. f 55,-; G.v.d.M. te A. f 75,-; A.v.d.H. te W. f 85,-; P.K. te B & D. f 60,-; B.v.B. te M. f 60,-; C.B. te A. f 150,-; A.v.d.M. te U. f 50,-; B.B. te H. f 100,-; H.B. te R. f 40,-; R.S. te U. f 50,-; J.v.d.V. te L. f 75,-; G.K. te K. f 50,-; T.G. te A. f 40,-; W.v.D. te D. f 60,-; K.V. te D. f 30,-; A.v.d.H. te A. f 100,-; P.N. te U. f 50,-; H.v.D. te U. f 25,-; A.v.d.H. te A. f 300,-; W.S. te V. f 100,-; R.H. te O. f 50,-; G.A. te A. f 20,-; N.V. te U. f 100,-; T.V. te H. f 25,-; J.V. te H. 100,-; W.M. te D. f 100,-; J.C. te A. f 400,-. Totaal f 2.375,00.

De in Nederland en België woonachtige abonnees hebben met het december-nummer een accept-girokaart toegestuurd gekregen. Wij verzoeken hen vriendelijk om het abonnementsgeld voor 1994 daarmee te betalen.

Lezers in andere landen kunnen wij deze service helaas niet bieden en wij verzoeken hen dan ook om op eigen initiatief een bijdrage voor 1994 aan ons over te willen maken.

Helaas zijn er nog steeds mensen die denken dat *Daad en Gedachte* gratis is. Dat is het dus *niet* en dat zal het in 1994, het 30ste jaar dat wij zonder winstoogmerk *Daad en Gedachte* uitgeven, ook niet zijn. Wat je wilt betalen, bepaal je als lezer zelf, maar voor niks kan echt niet. Denk alleen maar aan de postzegels; die zie je elke maand op de enveloppe staan en dat is geen gering bedrag. Mensen die hun initialen hierboven niet terug vinden, krijgen tot april de tijd om alsnog te betalen. Daarna sturen wij ons blad niet meer toe.

Mochten er lezers zijn voor wie het om financiële redenen niet mogelijk is een bijdrage te betalen, dan moeten ze ons dat even laten weten. We zullen hen ons blad dan gratis doen toekomen.

— 0 —

EEN ZEER WONDERLIJKE KIJK OP HET RADENKOMMUNISME

Een aantal jaren geleden publiceerde de Belgische trotskist Ernest Mandel een uitvoerig artikel waarvan wij een kritisch gebruik hebben gemaakt bij het schrijven van onze in dit nummer van *Daad en Gedachte* opgenomen beschouwing over Trotsky. Bij het herlezen van Mandels artikel stuitte wij op een passage, die op zichzelf met Trotsky weinig te maken had, wél echter getuigde van een kijk op radenkommunistische opvattingen die men op z'n zachtst gezegd uitermate wonderlijk moet noemen, met een beetje meer wantrouwen slechts kan kwalificeren als een boosaardige vervalsing.

De passage in kwestie luidt als volgt:

„De arbeidersraden zijn organen van de proletarische revolutie. Ze kunnen niet blijven voortbestaan in niet-revolutionaire periodes. De pogingen daartoe van Nederlandse links-kommunisten als Gorter en Pannekoek alsook van de Duitse KPD zijn door de historische ervaringen weerlegd.”

Met de bewering dat arbeidersraden (maar dan wel de échte) organen van de proletarische revolutie zijn, trapt Mandel een open deur in. Dat werd door radenkommunisten als Rühle, Gorter en Pannekoek — om hier de bekendste slechts te noemen — al nadrukkelijk betoogd lang voor Ernest Mandel in 1923 in Frankfurt het levenslicht zag. Dat ze niet kunnen blijven voortbestaan in niet-revolutionaire periodes, daarmee is het wat gecompliceerder gesteld. Er moet namelijk strikt onderscheid worden gemaakt tussen de bolsjewistische opvatting, dat de arbeidersraden geschikte organen voor de machtverovering zijn (en daarna de macht meteen moeten overdragen aan de bolsjewistische partij) en de radenkommunistische opvatting, dat de arbeidersraden de aangewezen organen zijn voor de regeling van produktie en distributie na de opheffing van het kapitalisme.

In de bolsjewistische zienswijze verliezen de arbeidersraden hun betekenis wanneer de macht eenmaal veroverd is, dat wil zeggen wanneer de revolutie eenmaal heeft plaats gevonden. Ze verdwijnen of blijven slechts in schijn bestaan.

De radenkommunisten betogen, dat wanneer het kapitalisme niet wordt opgeheven, arbeidersraden, de échte welke die naam verdienen, tot ondergang zijn gedoemd. Dat is één van de rode draden die door alle radenkommunistische analyses loopt en liep in een periode dat Ernest Mandel nog moest leren lezen.

Dat Gorter en Pannekoek — om ons slechts tot dit tweetal te beperken — ook maar op enig tijdstip pogingen zouden hebben aangewend om wat voor arbeidersraden dan ook te laten voortbestaan, klopt in geen enkel opzicht met de werkelijkheid. Het is iets dat alleen maar kon opkomen in het brein van iemand die het fundamentele verschil tussen ‘arbeidersraden’ uitsluitend als organen voor de machtsverovering en arbeidersraden als de organen voor de machtsuitoefening.

Overigens is het met de kijk van Mandel op de arbeidersraden al even wonderlijk

gesteld als met zijn kijk op de zienswijze van de radenkommunisten. Heeft hij ooit verklaard dat de Russische sovjets, waarvan Trotsky ooit in een van zijn geschriften konstateerde dat zij uit vertegenwoordigers van politieke partijen waren samengesteld, geen échte arbeidersraden waren? Niet voor zover wij weten. Maar indien hij ze dus voor échte arbeidersraden hield, hoe zit het dan met de (terechte) bewering, dat zij niet kunnen blijven voortbestaan wanneer de revolutionaire periode eenmaal voorbij is?

Misschien zal Mandel willen betogen, dat de sovjets in Rusland, die al in maart 1918 van iedere invloed en betekenis waren beroofd, onder die naam slechts *f o r m e e l* bleven voortbestaan. Maar is het feit, dat sedert 1918 zelfs de zogenaamde arbeidersraden in Rusland enkel nog maar de *n a a m* van sovjets behielden geen bewijs ervoor dat zeker het bestaan van échte arbeidersraden helemaal, ook zelfs in schijn, onmogelijk was? Wat voor antwoord Mandel op deze vraag ook zou willen geven, een duidelijk antwoord kan het niet zijn, omdat hem het verschil tussen de bolsjewistische en de radenkommunistische opvatting inzake arbeidersraden volstrekt ontgaat en daaruit ook zijn onduidelijkheid inzake het werkelijke karakter van de 'sovjets' in Rusland voortspruit.

Wat geldt voor de arbeidersraden geldt ook voor de van onder op gevormde stakingskomité's. Beide zijn organen die gericht zijn op en gevormd zijn voor de zelfbeschikking en zelfbeslissing van de arbeiders onder zeer bepaalde omstandigheden. Wat beide gemeen hebben is, dat zij die er in worden gekozen eventueel door hun kiezers kunnen worden teruggeroepen. Wat beide voorts gemeen hebben is het feit dat zij slechts zolang kunnen bestaan als de omstandigheden bestaan waaraan zij hun ontstaan danken.

De arbeidersraden kunnen niet blijven bestaan wanneer de kapitalistische produktieverhoudingen niet worden omgewenteld, met andere woorden wanneer de proletarische revolutie niet zegeviert. De bij 'wilde' akties gevormde stakingskomité's zijn gedoemd te verdwijnen wanneer de staking voorbij is en de taak waarvoor zij in het leven zijn geroepen is vervuld.

Er zijn voorbeelden te over dat er — niet door radenkommunisten maar door politieke idealisten van diverse pluimage — pogingen zijn ondernomen om dergelijke stakingskomité's in stand te houden en te doen funktioneren ook ná afloop van de staking waarin zij een rol vervulden. De (te voorspellen) ervaring heeft geleerd dat dergelijke pogingen, hoe goed bedoeld soms ook, vroeg of laat schipbreuk leiden.

Het duidelijkste voorbeeld is dat van het jaren geleden in België gevormde, uit een wilde staking ontstane **Groot Arbeiders Komitee**. Het heeft het, door bepaalde omstandigheden ongetwijfeld, langer uitgehouden dan vele andere van dat soort komité's, maar het is tenslotte, na onvermijdelijk steeds meer aan zijn oorspronkelijk karakter te hebben ingeboet, een roemloze dood gestorven. En bijna is men geneigd te zeggen: gelukkig maar. Want wanneer dergelijke komité's niet sterven veranderen zij zó grondig van karakter, dat hun afkomst, dat wil zeggen hun oorspronkelijke taak en hun oorspronkelijke wijze van funktioneren, niet meer te herkennen valt. Om het nog ietwat duidelijker en konkreter te zeggen: van een orgaan ten behoeve van de zelfstandige arbeidersstrijd zijn ze veranderd in een orgaan ten behoeve van een politieke avantgardegroep met een politieke ideologie. Het is niet precies dezelfde ontwikkeling die de Russische 'sovjets' hebben ondergaan, bepaald niet hetzelfde lot dat hun beschoren was. Maar het valt enigermate te vergelijken.

— 0 —

BELGISCHE ARBEIDERS GIJZELDEN DRIE DIREKTIELEDEN

Het gijzelen van direktieleden door aktievoerende arbeiders is géén nieuw strijdmiddel. Als wij het goed hebben dan werd het voor de eerste keer toegepast in Frankrijk in het woelige voorjaar van 1968. Toen werd de heer Dassault, de directeur van de vliegtuigfabriek *Avion Sud* in Nantes, vastgehouden in zijn kantoor. Daar vandaan telefoneerde hij met de bolsjewistische vakbondsleider Georges Ségui, die natuurlijk onmiddellijk voor dit voorraaanstaand lid van het ondernemersdom in de bres sprong.

Sindsdien is het gijzelen van direktieleden niet regelmatig door strijdende arbeiders gehanteerd, maar toch wel meer dan eens. In Frankrijk is het in de verstreken kwarteeuw diverse malen voorgekomen en ook elders is het wel toegepast.

Het jongste geval heeft zich begin januari voorgedaan in België. Daar hebben de arbeiders van het Waalse staalkoncern Boël in Haine-Saint-Pierre nabij La Louvière tussen Mons en Charleroi drie leden van de direktie van dit bedrijf bijna een etmaal lang gegijzeld. En ook ditmaal bleek de methode van gijzeling bijzonder effectief. Ruim een maand al waren de staalarbeiders zonder succes in staking uit verzet tegen een dreigend massa-ontslag. Wat zij met deze langdurige staking niet hadden weten te bereiken, bereikten zij in nog geen 24 uur met de gijzeling. De direktie verklaarde zich bereid de plannen voor een drastische sanering zodanig aan te passen dat ontslagen zouden kunnen worden vermeden.

Voor zover wij het hebben kunnen opmaken uit de sobere en schaarse krantenberichten werden de drie direktieleden ditmaal niet in hun eigen kantoor gevangen gehouden. Het gebeurde in het gebouw van de werkgeversorganisatie *Fabrimetal*. Daar kwamen de direktieleden van Boël en een vakbondsdelegatie in de middag van woensdag 5 januari bijeen voor de zoveelste onderhandelingen die nog altijd maar tot geen enkele oplossing hadden geleid. De besprekingen waren nog maar nauwelijks begonnen toen een honderdtal woedende arbeiders, leden overigens van de Waalse (sociaaldemokratische) metaalarbeidersbond, het gebouw bestormden en bezetten. Ze drongen de vergaderzaal binnen en eisten de, inderdaad vrij kort daarna ingewilligde, aanpassing van het saneringsplan dat voorzag in het schrappen van 1068 van de 2400 arbeidsplaatsen.

Wat kon de vakbondsbestuurder Potvin anders doen dan de bezetting van het gebouw en de daarmee gepaard gaande gijzelingsaktie gerechtvaardigd noemen? „De direktie”, zei hij ter verdediging daarvan, „wil niet echt onderhandelen.” Iets wat de direktie natuurlijk al een maand lang niet wilde en wat meneer Potvin derhalve al die tijd al wist.

Meteen nadat de bezetting een feit was probeerde de burgemeester van La Louvière te bemiddelen. Maar daar traptten de arbeiders niet in. Ook toen de heer Jaques Boël in eigen persoon bereid bleek een vakbondsdelegatie voor nader overleg te ontvangen, mits de gegijzelde direktieleden op staande voet zouden worden vrijgelaten, weken de bezetters niet.

Aan de gijzeling kwam pas op donderdag 6 januari een einde nadat de direktie had toegegeven: er zouden nieuwe onderhandelingen beginnen op basis van vroegere, uit 1992 stammende afspraken, die inhielden dat gedwongen ontslagen zouden worden vermeden. Met die onderhandelingen zou op maandag 10 januari worden begonnen. Maar al kwam hiermee wel een einde aan de gijzeling, de staking duurde in elk geval tot aan die maandag voort. Voor het voortzetten ervan stemden 2000 van de 2400 werknemers. De werknemers wilden zich niet weer met een kluitje in het riet laten sturen.

NOGMAALS HET PROTEST VAN DE TREINMACHINISTEN

Elders in deze aflevering hebben wij aandacht besteed aan de protestaktie van een aantal machinisten op het Utrechtse station tegen de plannen van de NS om wijzigingen aan te brengen in hun dienstrooster. Het ging, zoals men heeft kunnen lezen, om een korte aktie, die plaats vond nadat de onderhandelingen tussen de vakbonden en de spoorwegdirectie waren vastgelopen. Aan het slot van het desbetreffende stukje (op pag. 8) schrijven wij, dat de machinisten overwegen om aan hun protest kracht bij te zetten door de reizigers gratis te vervoeren. Die mededeling is niet helemaal korrekt.

Het idee om deze vorm van protest toe te passen is opgekomen bij de Vervoersbond FNV en bij de Federatieve Spoorwegvakvereniging FSV. De Vervoersbond CNV is er tegen gekant, omdat het middel zeer veel schade aan de NS zou berokkenen. Of de beide andere organisaties hun leden tot deze 'publieksvriendelijke' methode zullen oproepen is nog niet zeker. Enkele jaren geleden namelijk is het middel toegepast bij het streekvervoer en toen heeft de rechter het prompt verboden.

De twee genoemde bonden onderzoeken thans of dat wederom het geval zou kunnen zijn. Als instellingen van de burgerlijke maatschappij zouden zij zich dan genoodzaakt zien een dergelijke aktie onmiddellijk af te gelasten. De oproep ertoe zou dan weinig zin hebben.

De mogelijkheid van een rechterlijk verbod wil echter niet zeggen dat het gratis vervoer van treinreizigers — het niet verkopen van kaartjes en het ontbreken van controle — van de baan zou zijn. De bonden zouden er weliswaar van afzien, maar of de machinisten en de kondukteurs — die eveneens door de dreigende reorganisatie gedupeerd worden — dat ook zullen, moet worden afgewacht. Bij het voor de druk gereed maken van dit nummer van *Daad en Gedachte* is daaromtrent niets nader bekend.

Het zou niet de eerste keer zijn dat op een rechterlijk verbod en de smadelijke terugtocht van de vakbeweging een 'wilde', dat wil zeggen zelfstandige, aktie van de leden volgde. Lang geleden hebben we dat al een keer gezien nadat mr. Stheeman, de toenmalige president van het Amsterdamse Hof, tevoren aangekondigde stakingen bij drie bedrijven verbood. En wat destijds de betrokken industriebond NVV niet kon, dat wisten de stakende arbeiders binnen een etmaal te bereiken.